

Daszkiewicz, Piotr

Polacy odwiedzający Paryski Gabinet Anatomiczny Narodowego Muzeum Historii Naturalnej (MNHN) w spisie z lat 1832-1896

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 55/2, 155-158

2010

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Daszkiewicz

USM 308 – Service du Patrimoine Naturel

Muséum national d'Histoire naturelle

**POLACY ODWIEDZAJĄCY PARYSKI GABINET ANATOMICZNY
NARODOWEGO MUZEUM HISTORII NATURALNEJ (MNHN)
W SPISIE Z LAT 1832–1896**

Archiwa Narodowe w Paryżu przechowują znaczną ilość dokumentów związanych z historią Narodowego Muzeum Historii Naturalnej. Zgodnie z obowiązującym wówczas prawem zostały one przekazane do Archiwów w latach 1934–1936, gdzie opisane są jako wydzielony podzespół AJ 15. Wśród przekazanych w latach trzydziestych dwudziestego wieku dokumentów, znajduje się spis nazwisk zatytułowany *Odwiedzający i studenci Gabinetu anatomicznego 1832–1896* [Visiteurs et étudiants du Cabinet d'anatomie.1832–1896] o sygnaturze AJ 15*145.

Wspomniany dokument to zeszyt, z tytułową stroną *Rejestr zawierający nazwiska osób, które przyszły studiować do gabinetu* [Registre contenant les noms des personnes qui sont venues étudier dans le cabinet], do którego wpisywano osoby, którym wydawano pozwolenie na pracę w gabinecie. Historia muzealnych kolekcji anatomicznych doczekała się w ostatnich latach monograficznego opracowania (Crémière, 2004). Narodowe Muzeum Historii Naturalnej odegrało szczególnie ważną rolę w dziejach tej dyscypliny. To właśnie w tej instytucji narodziła się anatomia porównawcza, a muzeum przez długi okres czasu pozostawało i nadal pozostaje jednym z najważniejszych ośrodków badań anatomicznych na świecie¹. Zważywszy na znaczenie badań anatomicznych dla rozwoju nauk przyrodniczych, jak i rangę francuskiej szkoły anatomicznej,

zwłaszcza w dziewiętnastym wieku² nawet skromne informacje na temat Polaków pracujących w paryskim gabinecie anatomicznym są interesującym przyczynkiem dla historii polskich nauk przyrodniczych.

Spis rozpoczyna się w 1832 roku, pierwszym w którym, po śmierci Georges Cuvier (1769–1832), profesorem katedry anatomii porównawczej był Henri-Marie Ducrotay de Blainville (1770–1850). Brak jest jakichkolwiek informacji na temat ewentualnych wcześniejszych podobnych list. Nie wiadomo czy we wcześniejszym okresie podobnych spisów nie prowadzono czy też nie zostały one odnalezione i skatalogowane. Jest to poważny brak zważywszy, że muzealna anatomia miała w 1832 roku nieomal dwuwiekową historię, a poprzednicy Blainville'a m.in. Louis Jean-Marie Daubenton (1716–1800), Felix Vicq d'Azyr (1748–1794), Étienne Geoffroy Saint-Hillaire (1772–1844), Georges Cuvier należeli do najwybitniejszych przyrodników tamtej epoki.

Niesposób także ustalić na ile zachowany spis jest kompletny. Nie wiadomo czy wpis był obowiązkowy dla wszystkich. O pozwolenie na pracę na okazach z muzealnego gabinetu, jak wskazują zapisane informacje, starać się musieli nawet francuscy uczeni cieszący się już wówczas międzynarodową renomą by wspomnieć Paula Brocę (1824–1880) czy Paula Topinarda (1830–1911). Z zeszytu ze spisem nazwisk wyrwanych zostało kilka stron odpowiadających części wpisów z 1888 roku. Wpisy obejmują nazwiska, daty i w większości przypadków nazwisko profesora wydającego zezwolenie. Wydawał je aktualnie kierujący katedrą anatomii porównawczej. W okresie z którego pochodzą wpisy polskich nazwisk wydającym zezwolenia, był najpierw Paul Gervais (1816–1879), a następnie Georges Pouchet (1833–1894). W przeciwieństwie np. do list słuchaczy wykładów Lamarcka i Haüy, przy wpisach z gabinetu anatomicznego tylko w wyjątkowych przypadkach wpisywano kraj zamieszkania lub pochodzenia osoby uzyskującej zezwolenie. Stwarza to, podobny do sygnalizowanego przy omawianiu listy słuchaczy muzealnych wykładów botaniki, problem ustalenia narodowości tych osób³.

W porównaniu z innymi znanymi z muzealnych archiwów listami studentów i słuchaczy wykładów czy to R.-J. Haüy⁴ czy to botaniki, spis z gabinetu anatomicznego rozczarowuje bardzo małą ilością polskich nazwisk. Złożyło się zapewne na to kilka przyczyn. Korzystanie ze zbiorów anatomicznych wymagało przecież specjalnego pozwolenia było więc niewątpliwie trudniej dostępne niż uczestniczenie w muzealnych wykładach, z założenia bezpłatnych i otwartych dla wszystkich. Kolekcja anatomiczna MNHN nie była jedyną tego typu w Paryżu. Dla studentów medycyny i lekarzy niewątpliwie bardziej interesująca była kolekcja paryskiego uniwersytetu (obecnie l'Université Paris V)⁵. Z 11 Polaków wpisanych do rejestru jedynie Konstanty Henszel (wpisany w 1866 roku) deklarował jako zajęcie studia medyczne. Być może z medycyną jakiś związek miały również dwie osoby przy nazwiskach których brak jakiegokolwiek

informacji na temat studiów lub zawodu : Casimir Straszynski (pierwsze polskie nazwisko w rejestrze, wpisany w 1844 roku) oraz Berezinsky (pisownia oryginalna, brak inicjałów imienia, wpisany w 1866 roku).

Muzealne okazy anatomiczne tradycyjnie służyły i służą nadal jako modele dla nauki rysunku i rzeźby studentom szkół artystycznych, głównie paryskiej Ecole des Beaux-Arts. Nie ma niczego dziwnego w tym, że większość Polaków wpisanych do rejestru gabinetu anatomicznego należy właśnie do tej kategorii. Eugene Grabowski, wpisany jest w 1863 roku, jako ilustrator-rytownik. Był to niewątpliwie bardzo utalentowany artysta. Biblioteka Główna MNHN posiada w zbiorach kolekcje jego ilustracji botanicznych, nadal ocenianych przez specjalistów jako jedne z najlepszych z tamtego okresu. Pozostali artyści o polskich nazwiskach to Leon Ostrowski (student Beaux-Arts, uzyskał zezwolenie 6 marca 1879 roku), Panna Pluzanska (artystka-malarz, uzyskała zezwolenie 29 października 1879), Pilarski (brak inicjałów imienia, rysownik, uzyskał zezwolenie 5 maja 1882), G. de Krassowski (student Beaux-Arts, uzyskał zezwolenie 31 marca 1892), Wanda Tichocka (brak informacji na temat zawodu lub szkoły, uzyskała zezwolenie na rysowanie w galeri antropologii 14 sierpnia 1895 roku).

Tylko dwóch, znanych polskich uczonych zostało zapisanych w rejestrze gabinetu anatomicznego. 18 grudnia 1867 roku gabinet odwiedził Izydor Kopernicki (1825–1891), jak zaznaczono w spisie „z Bukaresztu”. Jak wiadomo po Powstaniu Styczniowym i okresie internowania przez Austriaków, uczony ten dotarł do Paryża, gdzie współpracował m.in. z Paulem Brocą. W latach 1864–71 przebywał w Bukareszcie gdzie organizował muzeum anatomiczne, którego następnie był dyrektorem. Do Paryża przyjechał właśnie z Rumunii. W rejestrze zaznaczono, że o zezwolenie prosił z rekomendacji Dr Pruner Beya. Franz Ignaz Pruner (1808–1882), niemiecki lekarz i antropolog po wieloletnim pobycie w Egipcie powrócił do Europy w 1860 roku. W okresie tym mieszkał w Paryżu i był bardzo aktywnym członkiem założonego przez Brocę, Towarzystwa Antropologicznego *Société d'Anthropologie de Paris*. Zapewne w ramach działalności tegoż Towarzystwa niemiecki uczony współpracował z Kopernickim. Drugim polskim uczonym korzystającym z gabinetu anatomicznego muzeum był Teofil Chudziński (1840–1897), anatom i antropolog, preparator kierowane przez Paula Brocę Laboratorium Antropologicznego *Ecole des Hautes Etudes* i kustosz kolekcji *Ecole d'Anthropologie*. W rejestrze został wpisany z datą maja 1879 i informacją, że w muzealnych zbiorach pragnie studiować szkielet goryla. Z około pięćdziesięciu publikacji Chudzińskiego, drukowanych głównie w Biuletynie Towarzystwa Antropologicznego w Paryżu aż osiem poświęconych jest anatomii małp człekokształtnych (w tym trzy anatomii goryli)⁶. Zapewne muzealne zbiory posiadające preparaty anatomiczne z kilku okazów goryli przyczyniły się do powstania tych prac.

Wpisy do rejestru gabinetu anatomicznego są kolejnym, obok list słuchaczy wykładów Lamarcka, Haüy oraz wykładów botaniki, dowodem znaczenia Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu dla polskiej nauki i kultury w dziewiętnastym wieku. Warto podkreślić, że rola tej instytucji nie ograniczała się do kształcenia i dawania warsztatu pracy zawodowym przyrodnikom (w tym przypadku Kopernickiemu i Chudzińskiemu) ale muzeum oddziaływało także na inne grupy emigrantów i studentów z kraju (w przypadku gabinetu anatomicznego, głównie artystów).

Przypisy

¹C. Crémière: *La science au musée : L'anatomie comparée au Jardin du Roi et au Muséum d'histoire naturelle de Paris : 1745–1898*. Praca doktorska MNHN 2004. 407 p.

²B. Balan: *L'Ordre et le temps : l'anatomie comparée et l'histoire des vivants au XIXe siècle*. Paris 1979 J. Vrin. 610 p.; Schmitt S.: *Aux origines de la biologie moderne : l'anatomie comparée d'Aristote à la théorie de l'évolution*. Paris-Berlin 2006, 463 p.

³P. Daszkiewicz: *Polscy słuchacze wykładów botaniki w Narodowym Muzeum Historii Naturalnej w latach 1802–1905*. Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 2008, nr 3–4, s. 275–285.

⁴P. Daszkiewicz, R. Tarkowski: *Polacy – słuchacze wykładów mineralogii R.J. Haüy w Narodowym Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu w latach 1802–1821*. Przegląd Geologiczny 2006 nr 3, s. 215–218.

⁵R. Saban, J.P. Lassau, V. Delmas, M.T. Iba-ZizeniE. Cabanis: *Les collections d'anatomie de l'université Paris V : leur rôle dans l'enseignement de la médecine depuis deux siècles*. „Annales de Chirurgie” 2001 t. 126, s. 906–13.

⁶L. Manouvrier: *Notice sur Théophile Chudziński*. „Bulletin de la Société d'Anthropologie de Paris”. 1897, s. 664–670.